

МАТИЦА СРПСКА
ОДЕЉЕЊЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК
Покренут 1953.

MATICA SERBICA
DEPARTMENT OF LITERATURE AND LANGUAGE

MATICA SRPSKA JOURNAL OF LITERATURE AND LANGUAGE
Established in 1953

Главни уредници

Академик МЛАДЕН ЛЕСКОВАЦ (1953–1978)

Др ДРАГИША ЖИВКОВИЋ (1979–1994)

Др ТОМИСЛАВ БЕКИЋ (1995–1999)

Др ЈОВАН ДЕЛИЋ (2000–)

ISSN 0543-1220 | UDC 82(05)

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

Уређивачки одбор

Др ИСИДОРА БЈЕЛАКОВИЋ, секретар, Др ЈОВАН ДЕЛИЋ,
др БОЈАН ЂОРЂЕВИЋ, др ПЕР ЈАКОБСЕН, др ОЛГА КИРИЛОВА,
др МАРИЈА КЛЕУТ, др ПЕРСИДА ЛАЗАРЕВИЋ ДИ ЂАКОМО,
др ГОРАН МАКСИМОВИЋ, др ГОРАНА РАИЧЕВИЋ, др ИВО ТАРТАЉА,
др СВЕТЛАНА ТОМИН, др РОБЕРТ ХОДЕЛ, др ВИДА ЏОНСОН ТАРАНОВСКИ

Главни и одговорни уредник

Др ЈОВАН ДЕЛИЋ

КЊИГА ШЕЗДЕСЕТ ТРЕЋА (2015), СВЕСКА 1

МАТИЦА СРПСКА

САДРЖАЈ

Студије и чланци

Др Ифигенија Д. Радуловић и др Гордан М. Маричић, <i>О Андокидовој реторској вештини</i>	7
Др Ненад Д. Ристовић, <i>Главни предложак и извор података о антици Слова Дионисија Новаковића</i>	21
Др Радослав Љ. Ераковић, <i>Алексије Везилић: скице за историју српског интелектуалца на размеђи 18. и 19. века</i>	49
Др Лидија Д. Делић, <i>Трансвештовни идентитет и концептуализација оног света</i>	59
Др Јеленка Ј. Пандуревић, <i>Књижевност иранскрипца. Теоријски аспекти</i>	71
Др Славко В. Петаковић, <i>Дубровачка књижевност и „југословенство“ Павла Појовића</i>	85
Др Невена П. Варница, <i>О дубровачким студијама Драгољуба Павловића</i>	97
Др Корнелије Д. Квас, <i>Интеркултуралност песме Santa Maria della Salute Лазе Косића</i>	107
Др Јелена Љ. Вујић, <i>Прозерпинина башта Алцерна Чарлса Свинберна у преводу Светислава Стефановића (кријка превода)</i>	119
Јелена М. Јосијевић, <i>Међузичке разлике и неизбежност укидања стилског двојласја слободног неуравног говора енглеског књижевног текста у српском преводу</i>	139
Др Горана С. Раичевић, <i>У хелији бр. 115: Иво Андрић, Нико Барјуловић, Оскар Тарјаља...</i>	151
Др Маја С. Радонић, <i>Теоријске основе поезије Миодрага Павловића. Програмска збирка есеја Рокови поезије</i>	169
Др Небојша Ј. Лазић, <i>Обликовање јеросора у Златном руну Борислава Пекића</i>	189

Прилози и зраћа

Ђорђе Перић, <i>Милица Симојадиновић Српкиња – заборављена њисма, рукописи, слике, ноће</i>	225
---	-----

Интервју

Др Радојка Вукчевић, <i>Сан о великом америчком роману Лоренса Бјуела (интервју са Лоренсом Бјуелом)</i>	241
--	-----

Поводи

Пејо кола Анџолоџијске едиције Десет векова српске књижевности Издавачког центара Машице српске

Миро Вуксановић, <i>О једном рејском јубилеју (уз Пејо коло у десет књиџа, 2014)</i>	247
Др Марија Н. Клеут, <i>Сћара и народна књижевност у Десет векова српске књижевности</i>	251
Др Славко Гордић, <i>Ка новом чињању и историји чињања наше књижевности</i>	257
Др Марко Недић, <i>Писци двадесетог века</i>	263
Др Миливој Ненин, <i>Машица, 7. октобар 2014...</i>	273

Оцене и прикази

Др Јован Ч. Попов, <i>Заједнички научни подухвај</i>	277
Др Снежана М. Вукадиновић, <i>Вечни хеленски видици у њихом свештицију Идиј Хамилтон</i>	279
Јована Д. Раденковић, <i>Изабране елеџије Секција Пројерција</i>	282
Мср Ана З. Ранђеловић, <i>Најстарији ћирилски синоменици као сведочанства српске њисмености</i>	285
Др Светлана С. Томин, <i>Сиромаштво и фолклор</i>	289
Др Исидора Г. Бјелаковић, <i>Из дневничких бележака Јована Хаџића</i>	293
Мср Срђан В. Орсић, <i>Феномен идентичности у каледоскојском ѡрејлеју</i>	296
Др Радивоје Б. Микић, <i>Нови ѡглед на дело Боџдана Појовића</i>	303
Др Снежана М. Вукадиновић, <i>Маџична ѡанџемѡралност Владимира Набокова</i>	309

In memoriam

Мср Ана З. Ранђеловић, <i>Бранкица Чиџоја (1956–2014)</i>	315
Упутство за припрему рукописа за штампу	319
Contents	325

Маричићевог превода. Неоспоран је утицај Еурипидове трагедије на сензибилитет римске елегије, као што су неоспорни и Маричићево лично интересовање и стручност у области драматургије. Ови елементи, срећно здружени у преводу Проперцијевих елегија, пред очи нам стављају живе и колоритом натопљене сцене Проперцијеве љубавне драме. Пажљивом читаоцу неће измаћи да дарезљив, али као и увек суптилан аутор, свесрдно и усхићено обогаћује свој превод знаковима крајпуташица – попут молекула светлости искрсава кратка фуснота са речима Слободана Ракитића: „Успеле лирске песме по много чему подсећају на драмске монологе“. Маричић успева да у свом преводу Проперцијеве лирике приложи овој тврдњи још једну потврду.

Да је превод донет у овој књизи ликовно реализован линијом и бојом, сликарско платно би се засигурно разватренило и привукло очи многобројних посматрача. Овако остају једино речи саме ове књиге, чија је вредност не само у дужном поштовању ауторовог прегнућа да се поезија стара двадесет векова стави пред савременог читаоца, већ и у, за многе Проперцијеве преводиоце тешко дохватљивом, читаочевом ужитку који Маричић у свом преводу, непосредношћу израза и усклађеношћу целине песме, дакако, успева да дохвати. Он, не само да се смело спустио у „бунар Проперцијеве учености“, већ је из њега, како се чини, и успешно изашао, доведши нам са собом и Проперција. Заправо, Проперција и Цинтију заједно, јер, како и сам каже: „Први усхит и надахнуће; занос и спокој загрљаја; сумња и црна слутња; невера и помирење у сузама; растанак и састанак; бег и повратак; коначни крај: то су Проперције и Цинтија, то су песме у овој књизи“.

Јована Д. Раденковић
Студент мастер студија
Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за класичне науке
radenkovic.jovana@yahoo.com

UDC 091=163.41"11/12"
UDC 930.27(=163.41)"11/12"

НАЈСТАРИЈИ ЋИРИЛСКИ СПОМЕНИЦИ КАО СВЕДОЧАНСТВА СРПСКЕ ПИСМЕНОСТИ

(Бранкица Чигоја. *Најстарији српски ћирилски најпписи XI–XV век (џрафија, орџоџрафија и језик)*. Београд: Чигоја штампa, 2014, 275 стр.)

На изузетан значај монографије *Најстарији српски ћирилски најпписи (џрафија, орџоџрафија и језик)* проф. др Бранкице Чигоја најбоље указује податак да је ово дело, од свог првог објављивања 1994. године, доживело још четири издања – 1995, 1998, 2008. и 2014. године. Последња два издања проширена су и допуњена, а својим обимом и садржајем посебно се истиче ово последње, на којем је ауторка радила у време своје поодмакле болести. Стога је радост коју је међу научном и стручном јавношћу изазвало ново издање књиге – *Најстарији српски ћирилски најпписи XI–XV век (џрафија, орџоџрафија и језик)* убрзо потиснута трагичном вешћу о ауторкиној прераној смрти.

У овој монографији представљена је анализа натписа на камену из периода од XI до XV века, и то само оних који су сачувани, археолошки обрађени и за које постоји фотодокументација. У питању је двадесет осам натписа са српскохрватског језичког подручја, а филолошка анализа Б. Чигоја обухватила је палеографски, ортографски, фонетски, морфолошки и синтаксички аспект.

Књига је посвећена угледном лингвисти и једном од најзначајнијих историчара српског језика, Александру Младеновићу. Основни текст подељен је на две целине, неједнаке по обиму, а њима претходе *Реч аутора* (стр. 11–12) и *Увод* (стр. 13–21). Прво, обимније поглавље насловљено је *Основне одлике највише (XI–XIII век)* (стр. 23–174) и обухвата филолошку анализу двадесет споменика из наведеног периода, представљену у одељцима *Палеографски опис највише (стр. 75–95)*, *Орфографија* (стр. 97–135), *Фонетика* (стр. 137–145), *Лична имена у епиграфским највише* (стр. 147–153), *Морфологија* (стр. 155–167) и *Синтакса* (стр. 169–174). У другом поглављу, *Основне одлике највише (XIV–XV век)* (стр. 177–248), приказано је осам споменика из 14. и 15. века, њихове палеографске, правописне, фонетске, морфолошке, синтаксичке и стилске одлике. Целина је заокружена закључним напоменама ауторке (стр. 249–261) и богатим списком литературе (стр. 263–274). На самоме крају налази географска карта Србије у време Стефана Немање и Стефана Првовенчаног, преузета из *Историје српског народа I* групе аутора (Београд: СКЗ, 1981).

У одељку *Реч аутора* (стр. 11–12) Б. Чигоја истиче значај археолога за истраживање најстаријих сачуваних ћирилских натписа. Археографска обрада натписа неопходна је претходница филолошке анализе која је, још од времена Вука Караџића до данас, заступљена у центрима како београдске тако и новосадске школе.

Ауторка у *Уводу* (стр. 13–21) представља корпус својих истраживања – у питању су најстарији ћирилски натписи са српскохрватског језичког подручја, заједно са најстаријим ћирилским споменицима писаним на пергаменту (повеље, потписи наших средњовековних владара и текстови духовне садржине), писани новим језичким изразом формираним на основи старословенског језика. Она пружа две класификације натписа. Према намени и садржини текста, они се могу поделити на надгробне, ктиторске и ктиторско-надгробне споменике, а њихове сличности и разлике огледају се, пре свега, у стилу. У територијалном погледу, ауторка издваја три групе натписа и наводи граничне линије на којима су се они јављали. Оваква територија распрострањеност споменика, закључује Б. Чигоја, потврђује претпоставке о постојању неколико значајних центара српске писмености. Други део уводног текста посвећен је опису материјала на коме су натписи рађени, као и самим начином исписивања и укљесавања слова.

Као што је већ напоменуто, прво поглавље *Основне одлике највише (XI–XIII век)* (стр. 23–174) садржи двадесет ћирилских натписа из XI, XII и XIII века, поређаних хронолошки, од најстаријег ка најмлађем, а то су: *Темнићи највише (XI век)* (стр. 25–43), *Хумачка њлоча (XII век)* (стр. 43–46), *Највише шребињског жујана Грда (1173–1189)* (стр. 46–47), *Највише из Црнча (крај XII века)* (стр. 47–48), *Повалски највише (1184)* (стр. 48–50), *Највише Кулина бана (1185)* (стр. 50–53), *Кишијорско-надгробни највише судије Градеше (1180–1204)* (стр. 54–57), *Блађајски највише (1168–1196)* (стр. 57–58), *Кишијорски највише кнеза Мирослава (1170–1190)* (стр. 58–59), *Кишијорски највише Стефана Немање (1170–1171)* (стр. 59–60), *Надгробни највише њрвог сјуденичког иђумана Иђнајија (1197)* (стр. 61), *Надгробни највише сјуденичког иђумана Дионисија (1208–1217)* (стр. 61–62), *Надгробни највише рабе Анастасије (XIII век)* (стр. 62–63), *Кишијорски највише Лада (1218)* (стр. 63–64), *Надгробни највише Деваци Марје (11. марта 1231)* (стр. 64–67), *Надгробни највише*

кнеза *Мирослава из Омица (1208–1235)* (стр. 68–69), *Кожелски најџиис (1239)* (стр. 69–70), *Надџробни најџиис жујана Прибилџе (1234–1243)* (стр. 70–71), *Морачки најџииси (1252)* (стр. 72–73) и *Кџиџорски најџиис зейскоџ ейскоја Неофиџа (1269)* (стр. 73–74). Уз сваки натпис понаособ ауторка је представила основне податке о времену и месту настанка и саме изгледу споменика, који је илустровала фотографским записима, а посебно је издвојила и читко и прегледно приказала текст сваког натписа.

Детаљнију анализу најстаријих српских ћирилских натписа из Б. Чигоја започиње у одељку *Палеоџрафски оџис најџииса* (стр. 75–95). Најпре су описана слова ћирилских натписа из XII и XIII века обрађених у овој монографији како би се боље уочиле сличности и разлике са књишким писмом и да би се лакше запазиле специфичности натписа подељених по подручјима. Ауторка затим прелази на бројеве и запажа да од укупно двадесет анализираних натписа свега пет употребљава бројеве у датирању. Уочена је и употреба лигатура, односно споја два слова или више њих и она је фреквентнија у ктиторским натписима, а констатоване су и титле, односно надредни знаци. У вези са знацима интерпункције, Б. Чигоја истиче да они немају улогу реченичног знака у данашњем смислу речи и да најчешће раздвајају реченичне делове. На крају палеографског описа дате су закључне напомене (стр. 91–95), у којима је представљена упоредна табела слова у свим анализираним натписима.

Ортографска анализа најстаријих српских ћирилских натписа из XII и XIII века започиње приказом нашег вокалског и консонантског система у наведеном периоду. Затим ауторка тумачи следеће правописне особености: писање лигатуре џ (стр. 102–104), писање лигатуре к (стр. 104–105), писање лигатуре ю (стр. 105–106), бележење ж, љ (стр. 106–107), бележење џ, џ (стр. 107–108), писање слова н, њ (стр. 108–109), писање и на месту некадашњег редукованог и и *јери* (стр. 110–112), писање графеме *јери* (ы) (стр. 112–113), писање иницијалних група џа, џо (стр. 113), писање слова за глас о (стр. 113–114), писање *јера* њ (џ) (стр. 114–120), писање вокалног л (стр. 120), писање вокалног р (стр. 120–121), писање слова за гласове Ћ и Ђ (стр. 121–122), секвенца *-џиџ-* (стр. 122), бележење једначења сугласника по звучности (стр. 122), губљење *Т* и *Д* (стр. 122), удвајање слова (стр. 123), надредни знаци (стр. 123) и скраћено написане речи (стр. 123–125). И овај одељак заокружен је закључним напоменама о правопису (стр. 125–134), а новину у односу на претходна издања ове монографије представља текст *Правописне разлике између иџџока и зџџада* (стр. 134–135).

У поглављу *Фонетџика* (стр. 137–145) Б. Чигоја најпре наводи инвентар фонема посведочен у језику епиграфских споменика, а затим представља детаљнији опис фонетских особености у анализираном корпусу: промена вџуџ (стр. 137–139), вокално л (стр. 140), вокално р (стр. 140), гласовна вредност *јџџа* (стр. 140–142), глас *ћ* (стр. 142–143), глас *ђ* (стр. 143), губљење сугласника (стр. 143), једначење сугласника по звучности (стр. 144) и супституција *џ* са *џ* (стр. 144). Ауторка на крају закључује да фонетске црте наших најстаријих натписа показују двојако стање – с једне стране се запажа продор народних црта, док се са друге чувају архаичне старословенске књишке црте.

Посебан одељак у овој књизи Б. Чигоја је посветила антропонимијској лексици – *Лична имена у ейџрафским најџиисима* (стр. 147–153). Из анализираног корпуса издвојила је укупно 56 мушких и пет женских имена, која је класификовала на две основне групе – прва обухвата имена несловенског, а друга имена словенског порекла. У прву групу укључен је и инвентар имена насталих комбинацијом страних основа и словенских суфикса.

Како би сагледала удео архаичних старословенских и српскословенских елемената у односу на евентуалне промене у деклинацији народних говора, ауторка је издвојила карактеристичне морфолошке језичке црте натписа. Најпре је анализирали именеце мушког, женског и средњег рода (стр. 155–160), закључивши да су устаљене формуле у натписима ограничиле равноправну употребу падежних облика и да деклинација именица сва три рода добро чува старе падежне завршетке. Затим је анализирали заменице (именичке, личне и придевске, показне) (стр. 160–162), промену придева (стр. 162–164) и бројеве (стр. 164), истакавши да у заменичко-придевској деклинацији, поред старословенског наставка *-аго, -его*, продиру и облици из народног језика са *-ога, -ега*. На крају је представила глаголе (стр. 165–167), запазивши да се, осим партиципа који одликују српскословенске натписе, јављају и нови облици презента.

У невеликом одељку о синтакси (стр. 169–174) Б. Чигоја посебну пажњу посвећује синтагмама са устаљеном формом, од којих су најчешће акузативне синтагме, и формулама натписа (стр. 171–174).

Друго поглавље своје монографије – *Основне одлике најстаријих српских ћириличких натписа (XIV–XV век)* (стр. 177–248), ауторка је посветила опису и анализи осам ћириличких натписа из XIV и XV века. У питању су: *Надгробни најстарији из околине Скопља* (стр. 177–186), *Дечански најстарији: Најстарији Ђурђа Осјоуца Пећинала у манастирима званом Јефрем (3. септембра 1378)* и *Надгробни најстарији Иваница Алимановића (1372–1389)* (стр. 187–194), *Дечански најстарији јеромонаха фра Више (1334–1335)* (стр. 195–204), *Надгробни најстарији Марине Вишославе (1347)* (стр. 205–211), *Китићорски најстарији Јосифе Данице (1337)* (стр. 213–221), *Надгробни најстарији Виђња Милошевића (1404)* (стр. 223–232) и *Закључци о смрти десјоина Стефана* (стр. 233–248).

У *Закључним најстаријим српским ћириличким натписима* (стр. 249–261) представљен је фреквенцијски речник наших најстаријих ћириличких натписа. Овај речник је веома драгоцен, будући да са тог становишта наши средњовековни ћирилички споменици готово да уопште нису сагледавани.

Књига *Најстарији српски ћирилички најстарији XI–XV век (графика, орфографија и језик)* проф. др Бранкице Чигоја представља подробну и стручну анализу графика, орфографије и језика у нашим најстаријим ћириличким натписима. Ауторкин препознатљив и пријемчив стил, компетентност и изванредан дар за запажање и најситнијих елемената у анализи свакако ће привући бројне читаоце и овом новом, петом издању, а србистичкој науци остаје огромна жал због губитка овако врсног дијалогичара и изузетно племенитог човека.

Мср Ана З. Ранђеловић
Институт за српски језик САНУ
Ђуре Јакшића 9, 11000 Београд, Србија
randjelovicana@yahoo.com